

AKTUALIZÁLÓ KIEGÉSZÍTÉS

**A TERÜLETI FOLYAMATOK ALAKULÁSÁRÓL ÉS A
TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRVÉNYESÜLÉSÉRŐL
SZÓLÓ JELENTÉSHEZ**

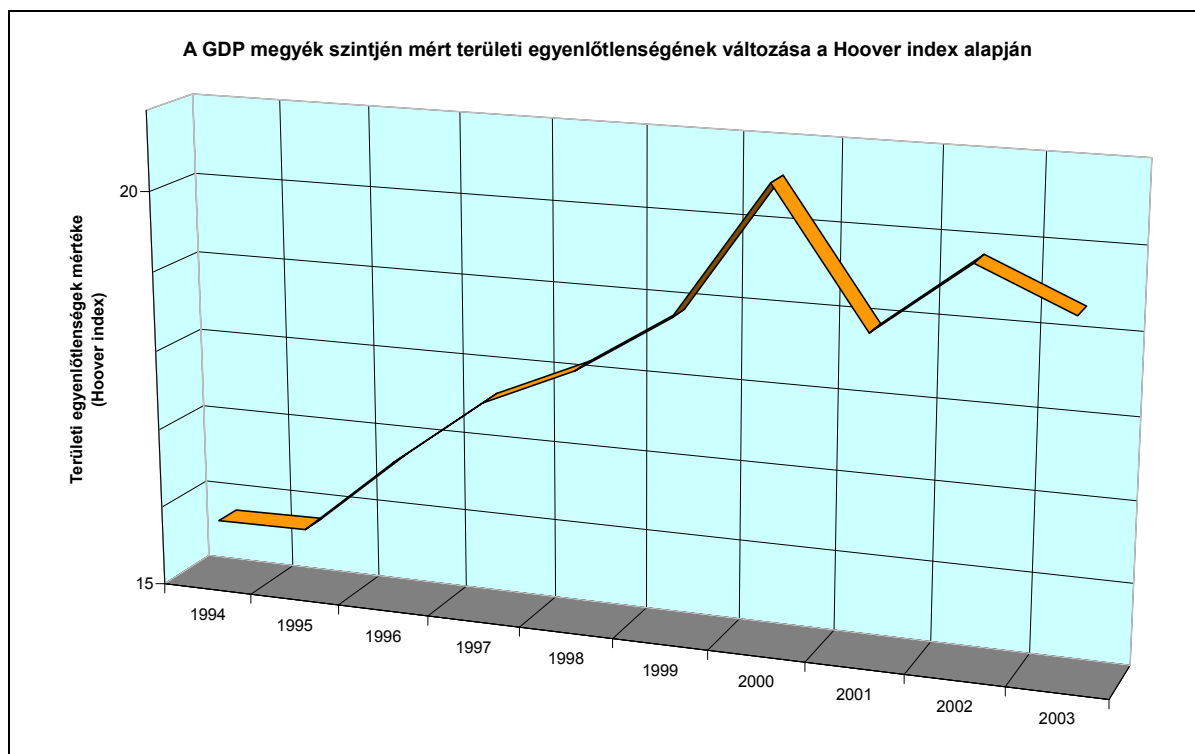
BEVEZETŐ

Az első Jelentés a 2000. évben készült el és az Országgyűlés 2001-ben a 39/2001. (VI. 18.) OGY határozattal fogadta el. Ez a Jelentés az 1990 és 1998 közti időszak folyamatait tárgyalta, ezért a most elkészült Jelentés vizsgálati időtávjának kezdete 1998, vége 2002 volt. Ennek oka, hogy a vizsgálatokat a VÁTI Kht. a 2004. év során végezte el, a munka az első egyeztetésekkel együtt 2004. szeptemberére készült el. Ekkor még nem állt rendelkezésre a 2003. évre vonatkozó adatok többsége. Ugyanakkor, ahol lehetséges volt, ott 2003. év végi adatok is elemzésre kerültek (pl. munkanélküliség, bűnözés), az intézményrendszer értékelésénél pedig a legfrissebb 2004-es változások is dokumentálásra kerültek. A Jelentés lezárása óta eltelt idő, illetve a már szélesebb körben rendelkezésre álló 2003-as adatok szükségessé tették a kiegészítő elemzés elkészítését. A kiegészítő aktualizálás feladata, hogy ahol lehetséges és releváns volt, 2003-as adatok elemzésével az Országgyűlési Jelentés értékelési időszakát 1998-tól 2003-ig terjessze ki.

1 GAZDASÁGI FOLYAMATOK

A gazdasági folyamatok jellemzője, hogy rövidtávon dinamikusabban változhatnak, mint a társadalmiak. A legmobilisabb tényezők a gazdasági teljesítmény (GDP, bruttó hozzáadott érték, adók), a beruházások, a külföldi működőtőke befektetések alakulása és a turisztikai vendégforgalom. Összességében 2002-höz képest kismértékű területi kiegyenlítődés figyelhető meg, azonban továbbra is karakteresen továbbélnek a korábbi területi különbségek (Budapest-vidék, Nyugat-Kelet).

A gazdasági teljesítmény alapvető mérőszáma a GDP értéke, melynek egy lakosra jutó értéke az ország gazdasági teljesítményét, míg a foglalkoztatottakra számított eredményei a gazdaság termelékenységét mutatja meg.

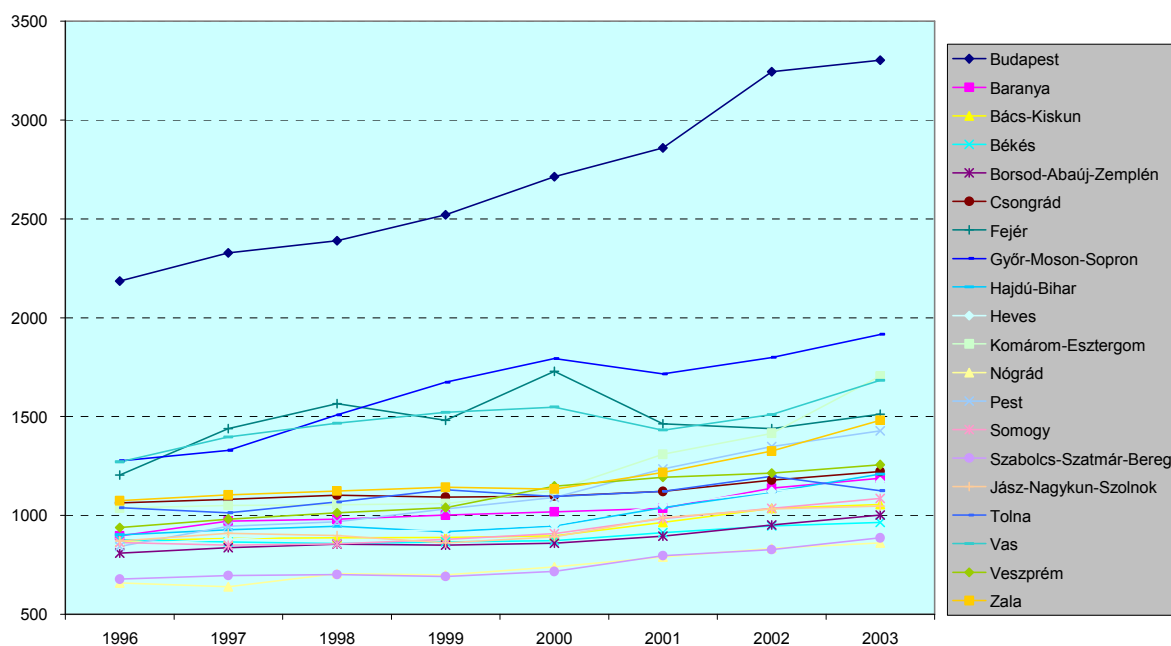

Az egy főre jutó GDP területi különbségeinek tekintetében 2002-höz képest kisebb mértékű kiegyenlítődés figyelhető meg, azonban ez nem befolyásolja a korábbi vizsgálatok nagy területi differenciáltságát mutató képét.

Az egy főre jutó **GDP** megyei különbségeit vizsgálva a legfejlettebb megyék Közép- és Nyugat-Dunántúlon találhatóak (Vas, Zala, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Fejér), míg az ország keleti és déli megyéi csak fele olyan fejlettségűek. Legrosszabb helyzetben a hagyományosan elmaradottnak számító Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg-megye van, azonban a déli megyék közül Somogy, Bács-Kiskun, Békés megye helyzete is kedvezőtlen. Észak-Magyarországon Borsod-Abaúj-Zemplén megye is az elmaradottabbak közé sorolható, azonban a térségben 2003-ban Heves megye kiugrást mutatott. Az ország keleti felén inkább a regionális szervezőerővel rendelkező megyék a fejlettebbek, a Dunántúlon Somogy-megye perifériálisabb helyzetének köszönheti viszonylagos elmaradottságát.

Akár csak a 1998-2002-es időszakban, 2003-ban is relatíve a legnagyobb javulást Komárom-Esztergom illetve Zala megye mutatta, ahol a működő tőke befektetések is segítették a nagyobb gazdasági teljesítményt. Budapest kiugró növekedése 2003-ban valamelyest megtorpant. A megyék többségében kismértékű emelkedés volt tapasztalható 2002-höz képest, egyedülként Tolna megye szenvedett el csökkenést (7%), amely a Paksi Atomerőmű termelésének időleges kiesésével magyarázható.

A megyék egy főre jutó GDP értékeinek változása (2003-as áron)

A termelékenységi mutatóként alkalmazható egy foglalkoztatottra jutó **GDP** 2003-as alakulása esetében döntő faktor a főváros kirívóan magas értéke, ami az országos átlag majdnem kétszerese. Dunántúlon a belső, perifériálisabb helyzetben lévő megyék esetében volt rosszabb a helyzet (Veszprém, Somogy, Tolna), míg a keleti országrész legnagyobb vesztese Nógrád-megye, ahol az országos átlag felét érte el a termelékenységi mutató.

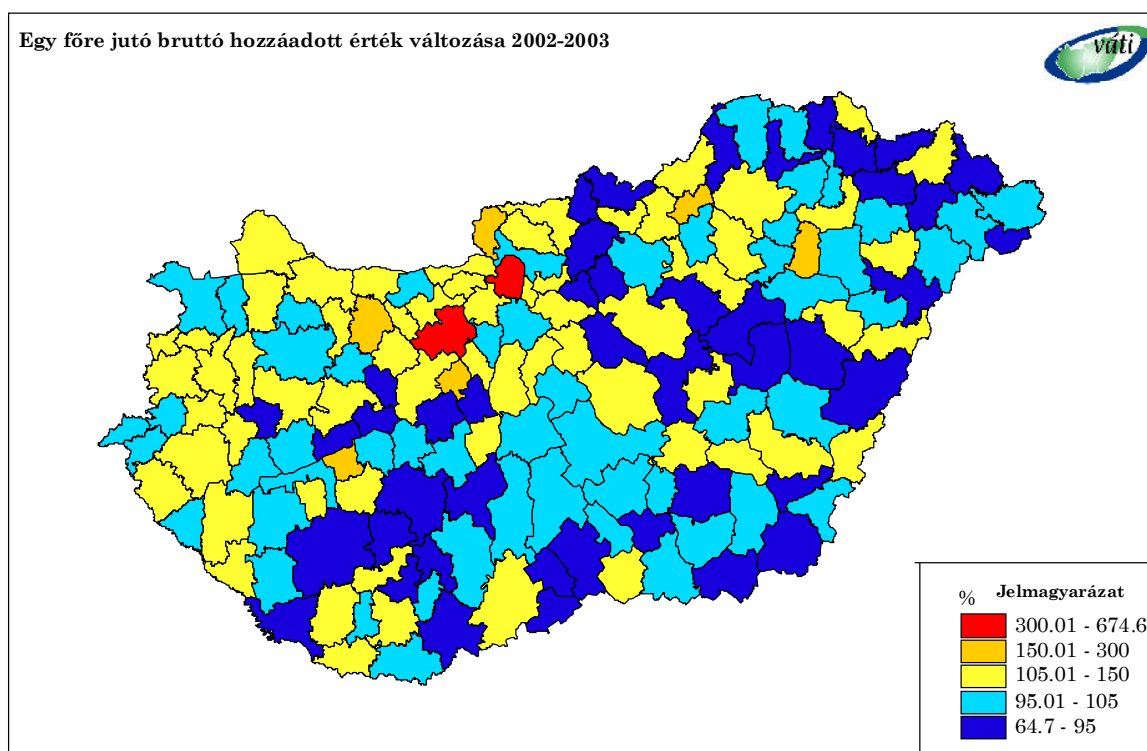
Budapesten kívül csak Győr-Moson-Sopron megye tudott termelékenységi növekedést produkálni, az ország többi megyéjében eltérő mértékben, de csökkent ez az érték. Azonban a

csökkenés mértékénél is felismerhető a nyugat-kelet kettőség, amennyiben a fejlettebb nyugati megyék jóval kisebb arányú csökkenést szenvedtek el, mint a keletiek.

A dinamikát tekintve fontos megállapítás, hogy mind hosszú távon (1998-2003), mind rövidtávon (2002-2003) 2 dunántúli megyénk (Fejér és Tolna-megye) termelékenysége kisebb mértékben csökkent, ugyanakkor 2 másik dunántúlié, főleg hosszabb távon, jelentősen nőtt (Zala, Komárom-Esztergom). Lassabb, de egyenletes növekedést mutat mind hosszú, mind rövidtávon 4 megyénk (Vas, Borsod-Abaúj-Zemplén, Békés, Szabolcs-Szatmár-Bereg).

Az egy főre jutó **bruttó hozzáadott érték** területi szerkezete szoros összefüggést mutat a vállalkozási eredményekkel, így a társasági adóval is. Döntően az ország középső, illetve szigetszerűen egyes regionális szervezőerővel bíró, gazdaságilag fejlett (Győr, Szombathely), illetve frekventált idegenforgalmi kistérségei (Eger, Hajdúszoboszló, Győr, Szombathely) rendelkeznek magas bruttó hozzáadott értékkel.

A 2002-es évhez képest elsősorban az ország déli régióiban (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl) csökkent a bruttó hozzáadott érték, az észak-nyugati, illetve nyugati térségekben majdnem egyöntetűen nőtt. Csökkenést mutatott az észak-keleti kistérségeinek zöme is, itt csak szigetszerűen jelent meg növekedés.

2003-ban a **helyi adók** magas értékének területi koncentrálttsága elsősorban az ország észak-dunántúli és Balaton parti kistérségeire volt jellemző. A határmenti kistérségek (a dél-nyugat baranyai, a csereháti, az észak-hevesi, továbbá a keleti határmenti kistérségek) ugyanakkor egy nagyságrenddel kisebb értékű helyi adóval számolhattak, de az Észak-Magyarországi és Észak-Alföldi régió belső periferiái is kedvezőtlen helyzetben voltak. A magasabb értékek elsősorban a idegenforgalmi (ez alól a Tisza-tó térsége kivétel), továbbá a magasabb gazdasági aktivitást mutató térségekben, illetve a regionális pólus szerepkörrel bíró városok esetében voltak jellemzőek. Budapest és agglomerációjának nyugati kistérségei szigetszerűen emelkednek ki a környezetükből magas értékeikkel.

Változását tekintve a legszembetűnőbb, hogy csak nagyon kevés kistérségben nőtték a helyi adóbevételek számottevően, a kistérségek döntő többségében stagnáltak vagy csak kis

mértékben növekedtek. Sok esetben a javulás is relatív, mivel ezek a kistérségek eleve alacsony helyi adókkal rendelkeztek, és a javulás ellenére is elmaradott, fejletlen státuszúak, perifériális helyzetűek (pl. csereháti kistérségek, a Csepregi és Sárvári kistérségek). Jelentősen egyedül csak a Nyíregyházi és Váci kistérségben volt magas a változás aránya.

Társasági adók abszolút értékét tekintve nagy különbségek vannak a kistérségek között, azonban a kistérségek zöme alacsony értékkel rendelkezik. A nagyobb társasági adó érték koncentráció egyértelműen Budapest agglomerációjánál, illetve a Közép-Dunántúli kistérségeinél jelentkezik. A Dunától keletre csak néhány, Budapest agglomerációjában lévő kistérség rendelkezik magas értékkel, illetve a Tiszántúlon Tiszaújvárosi (TVK), továbbá Hajdúszoboszlói (jelentős idegenforgalom). Gyakorlatilag a teljes Dél-Dunántúli régió alacsony értékekkel rendelkezik (a Pécsi kistérség kivételével).

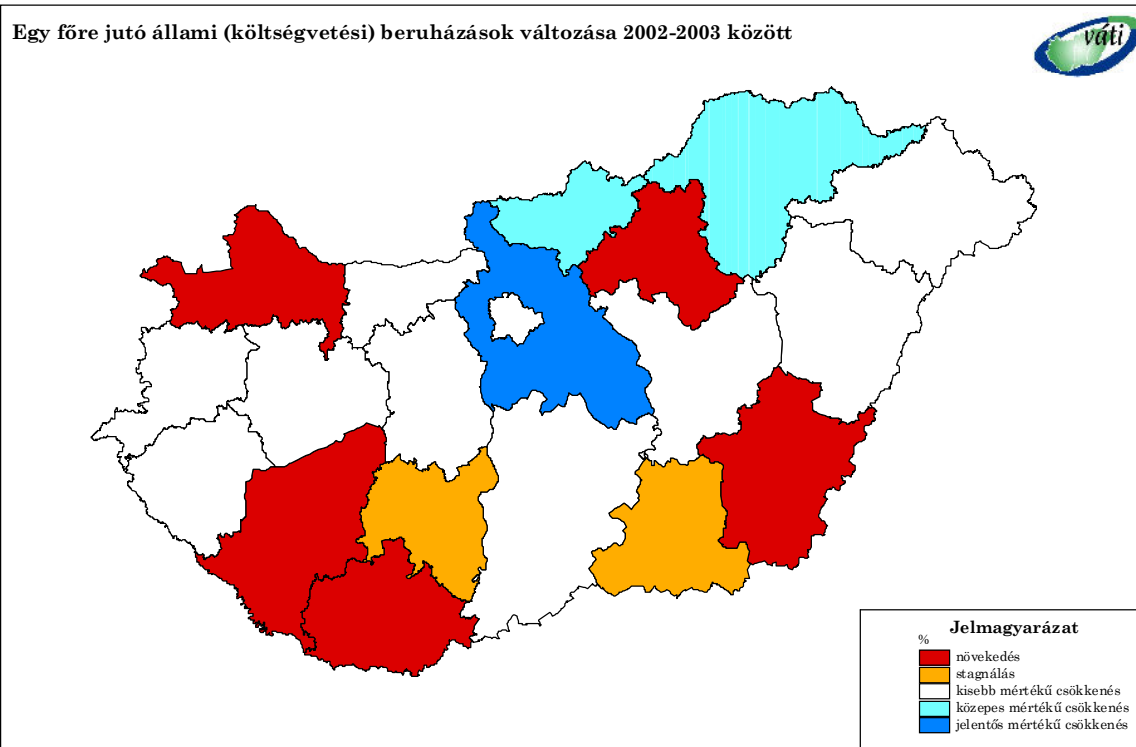
A változást vizsgálva újra csak a határmenti térségek tűnnek ki a csökkenő tendenciájú kistérségeknél, ugyanakkor markánsan kirajzolódnak az ország középső, Duna menti területei is. A kistérségek többsége ugyanakkor növekedést mutatott, azonban kiemelkedő értékek (két illetve háromszoros) csak szigetszerűen fordulnak elő.

2003-ben is az ország nyugati fele, a vállalkozói aktivitásnak megfelelően, részesült több **beruházásban**, elsősorban az észak - nyugati térség megyéi, illetve Budapest és Fejér megye. Ugyanakkor 3 alföldi megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés, Bács-Kiskun megye) és kiemelten Nógrád megyében fele illetve negyed annyi abszolút értékű beruházás történt, mint a fent említett megyékben. Ugyanakkor az ország keleti felében Borsod-Abaúj-Zemplén és Hajdú-Bihar megyék kiemelkednek az alföldi megyékhez képest.

Két megye kivételével az országban a 2002-es évhez képest mindenhol nőtt a beruházások értéke. A kivételek két fejletlenebb megye: Nógrád és Tolna. Ugyanakkor a beruházások jelentősen nőttek (több mint kétszeresére) Somogyban és Baranyában. Számottevő volt még a növekedés Zalában, Győr-Moson-Sopron, Bács-Kiskun, Pest, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben is. Elmondható, hogy bár a két legmagasabb értékű megye a Dunántúlon található, relatíve mégis kevésbé volt dinamikus ez az országrész, mint az ország keleti fele. Tehát a megyék közötti 2002-ig megfigyelt kiegyenlítődési tendencia folytatódott 2003-ban is.

Az egy főre jutó **költségvetési beruházások** esetében az élen járó megyében (Somogy), illetve Budapesten 2003-ban közel háromszor annyi beruházás valósult meg, mint Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Pest, Fejér, Vas megyékben. Kiemelkedő (több mint kétszeres) értékű beruházás valósult meg Csongrád megyében. A legrosszabb pozícióban e téren az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi régiók voltak, melyek válságterei jóval több állami beruházást igényeltek volna.

A költségvetési beruházások a 2002-es évhez képest legjobban közel felével Pest megyében estek vissza, de jelentős volt a csökkenés Nógrádban és Borsodban is. Ugyanakkor javítani tudott pozícióján Békés, Heves, a Dunántúlon pedig Győr, Somogy és Baranya, bár a tavalyi évhez képest a javulás aránya maximum 30 % volt. A megyék fele kisebb értékű (10-25 %-os) csökkenést szenvedett el, még Csongrád és Tolna megyékben a 2002-es évhez hasonló mértékű beruházások valósultak meg.

Az egy főre jutó **külföldi működőtőke** 2003-as adatai alapján változatlanul határozott koncentráció rajzolódik ki az országban. A legmagasabb értékek a fővárosban, illetve környezetében (Gödöllői, Monori, Szentendrei, Budaörsi kistérségek), a közép- (Székesfehérvár, Esztergom térsége), illetve a nyugat-dunántúli (Szombathelyi, Sárvári, Szentgotthárdi kistérségek) területeken regisztrálhatók. A nagyobb megyeszékhelyek, regionális központok (Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs, Győr) kistérségei is kiemelkednek környezetükből; ez a kiemelkedés különösen szigetszerű az ország északi és keleti részeiben. E városokban a külföldi tőke számára a kiépített infrastrukturális háttér (elérhetőség, közművesítés) mellett a humántőke-állomány minősége is vonzó tényező (a munkaerő szakmai kultúrája, képzettségi színvonala). Szintén kiemelkednek a környező térségek közül a külföldi kézben lévő, stratégiai szerepkörű nagyvállalatoknak, magasabb tőkeállományú cégeknek székhelyet biztosító kistérségek (Dunaújváros, Orosháza, Tiszaújváros).

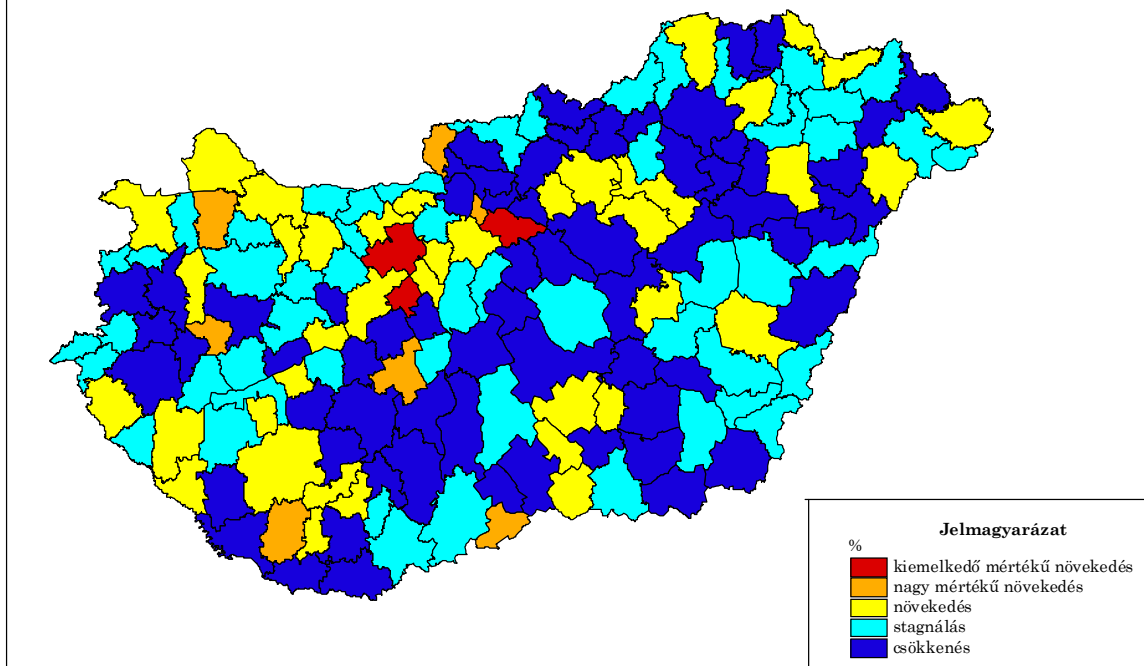
A legalacsonyabb értékeket az ország keleti felén, valamint a Dél-Dunántúlon találjuk. Az általánosságban jobb értékeket mutató Közép- és Nyugat-Dunántúlon is kirajzolódnak a belső perifériák térségei, ahol alacsonyabb az egy főre jutó külföldi működőtőke-állomány.

Dinamikájában vizsgálva az adatokat 1998 és 2003 között az ország egészében mérséklődött a külföldi tőkebefektetések növekedése, ennek ellenére találunk olyan kistérségeket, ahol a vizsgált 5 év alatt több, mint 5-szörösére nőtt a külföldi befektetés-állomány. E kistérségek közül mindössze 3 tartozik az Észak-Magyarországi régióhoz, a többi az ország észak-nyugati térségeiből, illetve a központi régióból került ki. Stagnálás/csökkenés jobbra azokat a nagytérségeket jellemezte, ahol a 2003-as állapot-adatok is a legalacsonyabbak voltak (Dél-Dunántúl, Dél-Alföld, Észak-Alföld).

Megfigyelhető, hogy a dinamika mértéke szerint élcsoporthoz került néhány olyan kistérség is, amelyik eleve alacsony értékkel rendelkezett 1998-ban (Sárbogárdi, Sümegi, Sellyei, Siklósi, Csurgói).

2002-03 között a változások kiegyenlítettebb képet mutatnak, az ország túlnyomó részén a változás nem volt releváns mértékű; nagyobb növekedés a korábban már említett, eleve jobb helyzetű kistérségeknél figyelhető meg (Bicskei, Gödöllői, Gárdonyi).

Egy főre jutó külföldi működő tőke változása, 2002-2003

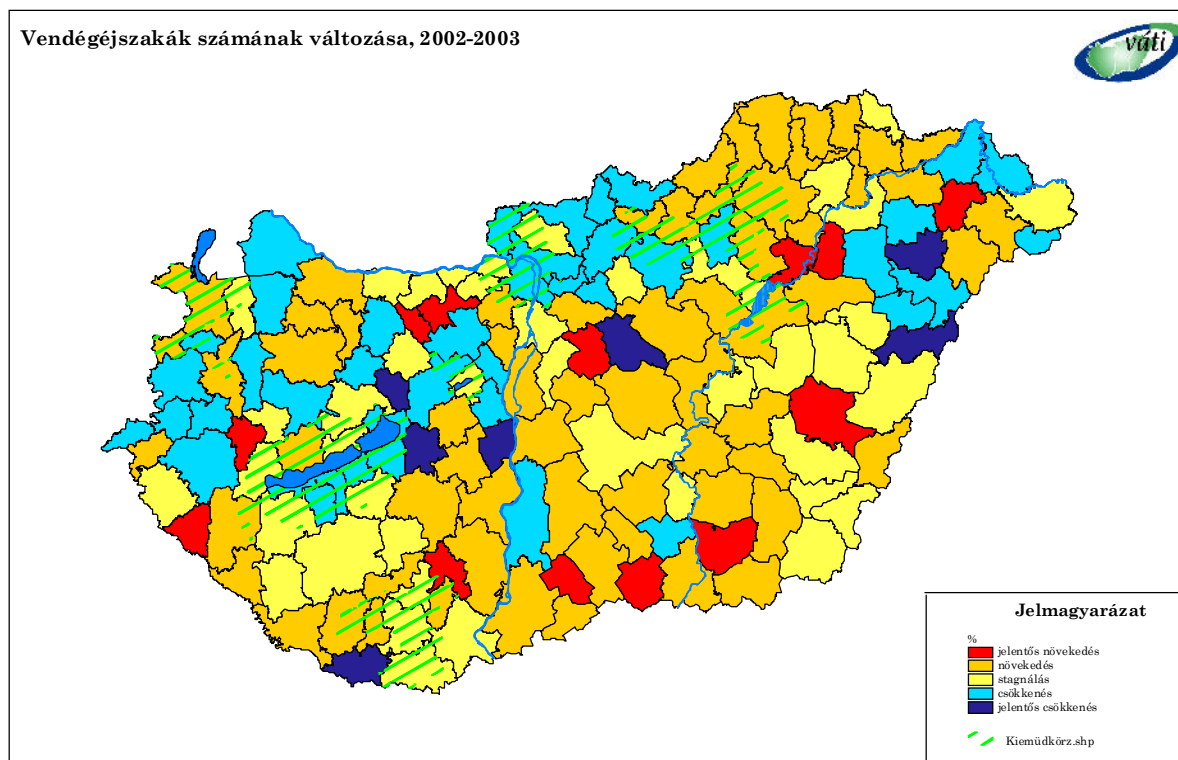

A **vendégforgalom** területi különbségeit reprezentáló egy főre jutó vendégéjszakák számában tapasztalható eltérések értelemszerűen szoros kapcsolatot mutatnak a legnagyobb vonzerővel rendelkező hazai desztinációk elhelyezkedésével. A legmagasabb értékeket mutató területi egységek a főváros mellett egyes nemzetközi hírű gyógyfürdőink, illetve a kiemelt üdülőkörzetek kistérségei. A legalacsonyabb értékeket a turisztikailag kevésbé frekvenciált területeken, belső és külső perifériákon (észak-keleti, keleti és déli határvidék, egy alföldi és dunántúli kistérségek) regisztrálhatjuk.

Mindez érzékelteti az erős területi koncentráció továbbélését, ami a turizmus szezonálisága mellett a másik fő problémát jelenti. Szembetűnő a nemzetközileg versenyképes vonzerők kis száma, illetve hiánya. Budapesten és néhány gyógyfürdőnkön kívül, melyek abszolút vonzerőnek minősülnek, csupán a Balaton, mint kelet-közép-európai relatív vonzerő sorolható a nemzetközileg versenyképes attrakcióink közé. Ezt a helyzetet tükrözi a külföldi turisták által a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák kiemelt üdülőkörzetek közötti megoszlása. Amennyiben az összes (nem csak kereskedelmi) szálláshelyet figyelembe vesszük, a külföldi vendégforgalom körülbelül 2/3-a koncentrálódik a két legfrekvenciáltabb idegenforgalmi térségünkre, a fővárosra (és környékére), valamint a Balatonra. A belföldi vendégek által eltöltött vendégéjszakák számával kiegészítve az adatokat, már kiegyenlítettebb képet kapunk, de az összes kereskedelmi szálláshelyen eltöltött vendégéjszaka több mint fele így is a Balaton és Budapest térségében volt regisztrálható 2002-ben.

Az ezer főre jutó vendégéjszakák számának területi megoszlása lényegében nem változott az elmúlt másfél évtized során, azaz a területi különbségek alakulása tekintetében lényeges elmozdulás nem történt. 1998-hoz képest a legnagyobb növekedést mutató kistérségek meglehetősen elszórtan helyezkednek el az országban. A növekedés okaként leginkább a falusi turizmus térhódítását említhetjük meg e térségekben, de a nagyarányú növekedés ellenére ezek a területegységek változatlanul a legkevésbé látogatottak közé tartoznak. A lehetőségek kihasználatlanságát jelzi viszont, hogy periférikus, rurális kistérségeink nagy része csökkenő/stagnáló állapotot mutatott a vizsgálat során (Bodrogi, Abai, Sellyei, Mohácsi, Körmenyi, stb.).

Szembeötlő a belföldi turizmus erőteljesebb visszaesése a rendszerváltást követően, bár a külföldi vendégéjszakák száma már a '80-as évtized második felében meghaladta a belföldit. Jellemző tehát a külföldi vendégforgalom túlsúlya, míg a szezonon kívül is keresletet támasztó, az ágazat fenntartható fejlődéséhez szükséges belföldi turizmus aránya még alacsony. A rendszerváltást követően a '60-as évektől tartó fejlődés megtorpant, a belföldi turizmus csak az ezredfordulóhoz közeledve kezdett ismét növekedni.

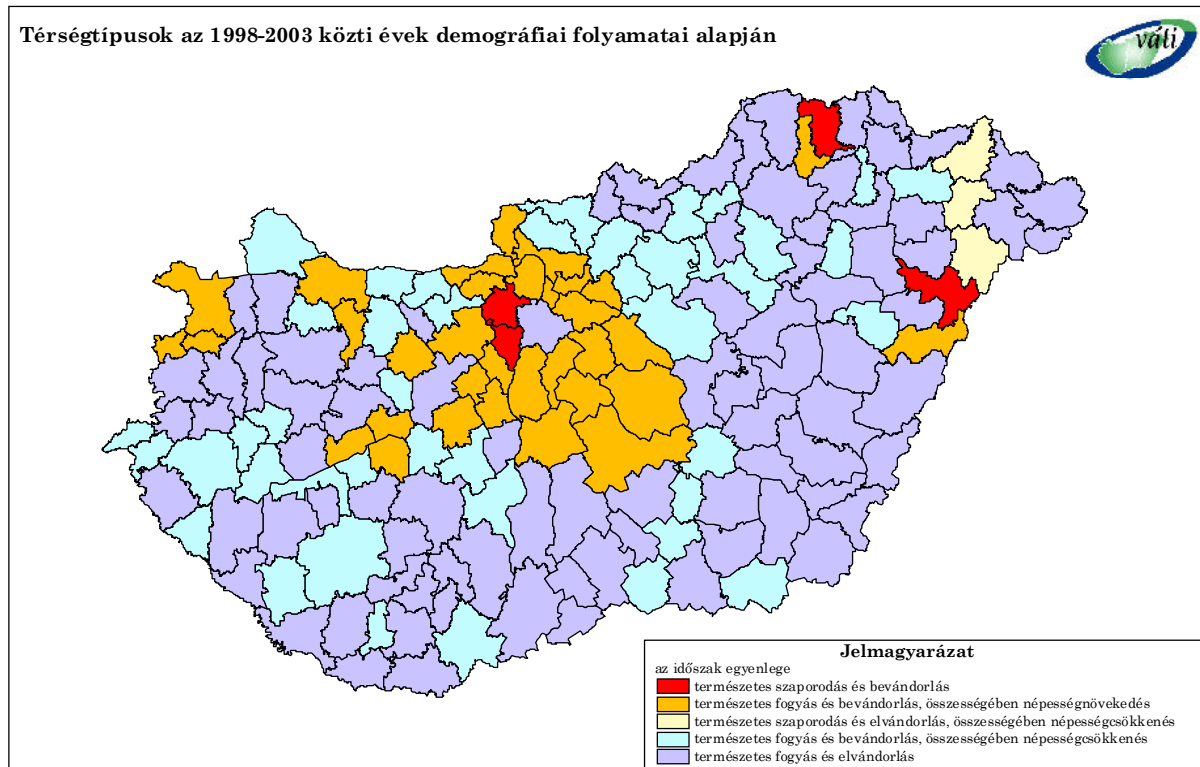
2. TÁRSADALMI FOLYAMATOK

A társadalmi folyamatok sajátossága, hogy számottevő változás csak hosszabb időtávon érzékelhető, ebből adódóan a 2002 utáni évek sem eredményeztek látványos változást, alapvetően az 1998-2002 közti időszak folyamatait folytatódta. A legfontosabb, társadalmi viszonyokat befolyásoló tényezők, a demográfiai, munkanélküliségi, jövedelmi viszonyok. Egy év alatt is jelentősen változott továbbá a lakásépítés üteme, illetve a társadalmi szolgáltatások közül az oktatás különböző szintjein részt vevők létszáma.

A kedvezőtlen **demográfiai** trend, a folytatódó népességfogyás eredményeként 2004 elejére a magyarországi lakónépesség száma 10 millió 116 ezerre csökkent. 2003-ban már csak 511 olyan települése volt az országnak, ahol a születések száma meghaladta a halálozásokét, a kistérségek közül pedig csak hatot jellemzett természetes szaporodás, ezek egy kivételével (Kisvárdai) a főváros agglomerációjában találhatóak (Ercsi, Budaörsi, Pilisvörösvári, Veresegyházi, Szentendrei kistérség). A legnagyobb természetes fogyás változatlanul a Dél-Dunántúlt és a Dél-Alföldet jellemzi.

A vándorlások egyenlege a korábbi évek tendenciáinak megfelelően változatlanul Pest megyében a legmagasabb, a településkategóriák közül pedig változatlanul az 5-10 ezres városokban ellensúlyozza leginkább a bevándorlás a természetes fogyást oly módon, hogy összességében nő a népesség száma.

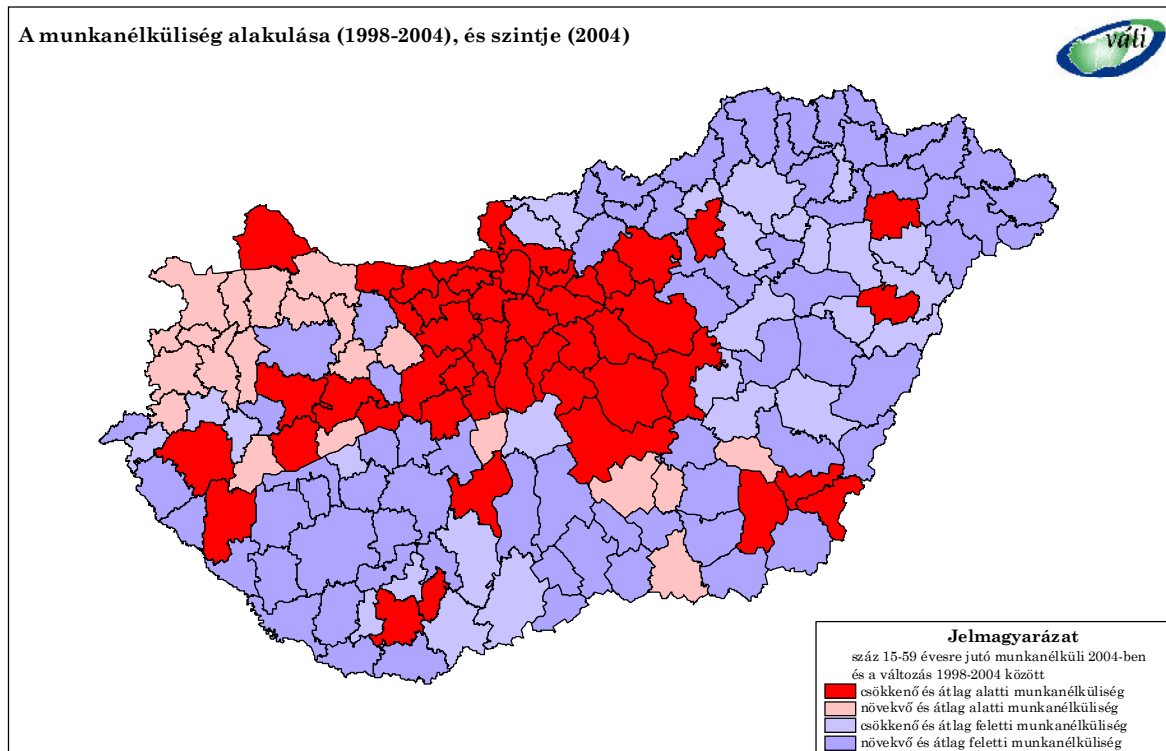
Hosszabb (1998 óta tartó) időszakot vizsgálva a születések száma Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében maradt el legkevésbé a halálozásokétól, míg a legnagyobb ütemű természetes fogyás a főváros mellett Zala és Békés megyéket érintette. A hat év alapján a legnagyobb vándorlási nyereség Pest megyét (ezen belül is kimagaslóan a Veresegyházi kistérséget) jellemezte. Az elvándorlás pedig leginkább Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyéket sújtotta. (Utóbbinál egyedülálló, hogy a megyén belül a megyeszékhelyen volt a legnagyobb az elvándorlás, míg a szomszédos Gyulai kistérségben a legnagyobb a bevándorlás).

Az 1998- és 2003 közti évek demográfiai folyamatai alapján mindössze négy kistérségben volt a természetes szaporodás mellett pozitív a vándorlások egyenlege (Pilisvörösvári, Budaörsi, Encsi, Hajdúhadházi), további három szabolcsi kistérségben születtek többen, mint ahányan meghaltak, de a vándorlási egyenleg már negatív volt. Azok a kistérségek, ahol a természetes fogyást a bevándorlás ellensúlyozta, Budapest tágabb környezetében alkotnak legnagyobb összefüggő területet. A kistérségek felében pedig a természetes fogyás mellett az elvándorlás erősít rá a népességfogyásra (Békés megyében egyedülként valamennyi kistérség ebbe a típusba tartozik).

2004 végén a regisztrált **munkanélküliek** száma 48 ezerrel haladta meg a 2003. év végi értéket, arányuk a 15-59 éves korú lakossághoz képest 5,1-ről 5,9 százalékra nőtt. A növekedés a Dél-Dunántúlon volt a legnagyobb, ahol már 1998-2003 között is a legkedvezőtlenebbül alakult a munkanélküliség. (Somogyban 2004-ben annival nőtt a regisztrált munkanélküliek száma, mint az egész Közép-Dunántúlon.). A területi különbségek növekedését mutatja, hogy 2004-ben csakúgy, mint 1998 óta eltelt időszakban, Pest és Komárom-Esztergom megyékben csökkent leginkább a regisztrált munkanélküliek aránya. A települések nagysága is egyre meghatározóbb dimenziója az egyenlőtlenségeknek, 2004 végén az ezer fő alatti településeken minden 10., míg a 100 ezer főnél népesebb vidéki nagyvárosainkban csak minden 20. 15-59 éves volt munka nélkül.

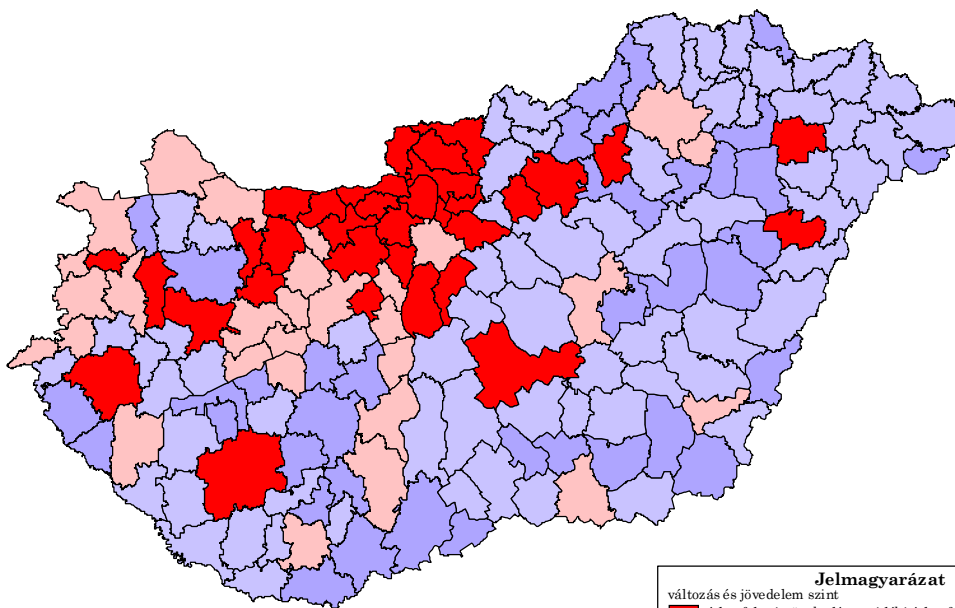
Az ország középső területein (Budapest, Pest, Fejér, Komárom-Esztergom megye) összefüggő térséget alkotnak azok a kistérségek, melyekben 1998-hoz képest csökkent a munkanélküliség szintje, és 2004 végén az átlagnál alacsonyabb volt a ráta. A Dunántúl észak-nyugati részén 1998 óta kis mértékben nőtt ugyan a munkanélküliség, de még mindig kedvezőbb az országos átlagnál. Az ország keleti, déli régióiban a kedvező munkanélküliségű megyeszékhelyek kistérségeinek szomszédságában találhatóak azok a térségek, ahol az eltelt hat évben mérséklődött a munkanélküliség, de ennek ellenére még mindig átlag feletti annak szintje. A legkedvezőtlenebb helyzetben azok a kistérségek vannak (jellemzően a Dél-Dunántúlon, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben), ahol az átlagnál magasabb munkanélküliség annak növekedésével párosul.

A tartós munkanélküliség változatlanul korrelál a munkanélküliségi rátával, amíg Győr-Moson-Sopronban csak minden 10. munkanélküli 1 éven túl regisztrált, addig Nógrádban és Borsod-Abaúj-Zemplénben minden 3.

2002-höz képest 2003-ra kis mértékben csökkent a **személyi jövedelem**adót fizetők aránya, (100 lakosból 43). A visszaesés leginkább a Dél-Dunántúlt és a Dél-Alföldet érintette (ahol a munkanélküliség is az átlagnál kedvezőtlenebbül alakul). Hosszútávon 1998-hoz képest Észak-Alföldön nőtt leginkább az adófizetők száma, ami azonban még mindig a legalacsonyabbak közé tartozik Észak-Magyarországgal együtt. Az egy lakosra jutó jövedelmek reálértékben 6 százalékkal nőttek 2002-höz képest. Átlagon felüli növekedés jellemezte az egyébként is kedvező mutatókkal rendelkező térségek közül Komárom-Esztergom és Pest megyéket. Ugyanakkor a korábbi évek kis mértékű területi kiegyenlítődése is folytatódott az által, hogy az alacsony jövedelmű térségek közül a keleti határmenti megyékben átlagon felüli volt a növekedés. Az alacsony jövedelemszintű térségek másik csoportjában (a Dél-Dunántúlon és Észak-Alföldön ugyanakkor) a legkisebb mértékű felzárkózást mutatta 2003-ban.

Az egy lakosra jutó jövedelem (2003) és változása (1998-2003)

Jelmagyarázat

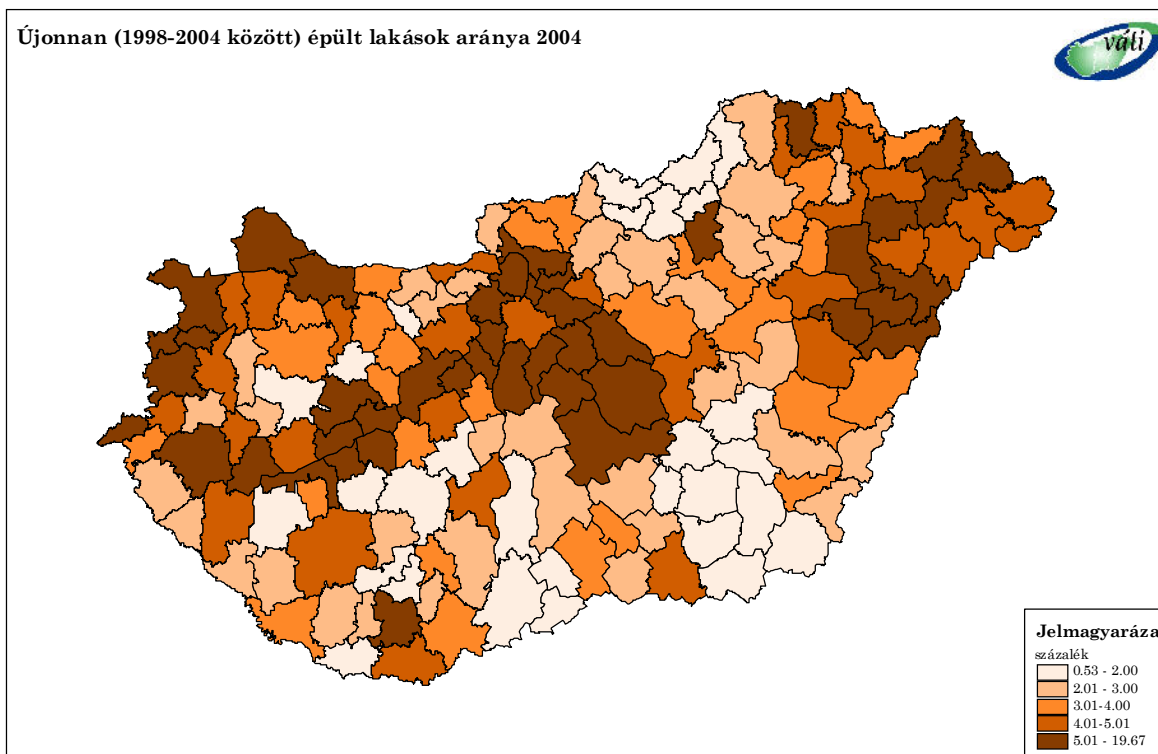
változás és jövedelem szint

Red	átlag feletti növekedés, a vidéki átlag feletti jövedelem
Light Red	átlag alatti növekedés, a vidéki átlag feletti jövedelem
Light Blue	átlag feletti növekedés, a vidéki átlag alatti jövedelem
Dark Blue	átlag alatti növekedés, a vidéki átlag alatti jövedelem

A személygépkocsi, mint az egyik legértékesebb vagyontárgy koncentrációja a magas jövedelmű centrumtérsegekben folytatódott (a személygépkocsik száma 2003-ban 148 ezerrel nőtt, ennek negyede a Közép-Magyarországi régióra jutott). Emellett azonban kiegyenlítődés is tetten érhető, az 1998 óta tartó folyamat folytatásaként a növekedés üteme Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a legnagyobb. (A Dél-Dunántúl pozíciója ezen a területen sem javult).

A **lakásépítés** üteme 2003-ban hasonló volt a 2002. évihez (35 ezer új lakás), azonban 2004-re ez a szám 43 ezerre ugrott. A lakásépítés ütemének növekedése mellett tovább folytatódott a területi koncentráció. Amíg 1998-ban „csak” 34%, addig 2002-ben 38, míg 2003-ban már 41 százalék volt a Közép-Magyarországi régióban épített új lakások aránya. A 2002 óta eltelt időszakban csakúgy, mint már 1998 óta a lakásépítés üteme Észak-Magyarországon és a Dél-Alföldön volt átlag alatti (az összes lakáshoz viszonyított új lakások aránya fele, mint Közép-Magyarországon).

Újonnan (1998-2004 között) épült lakások aránya 2004

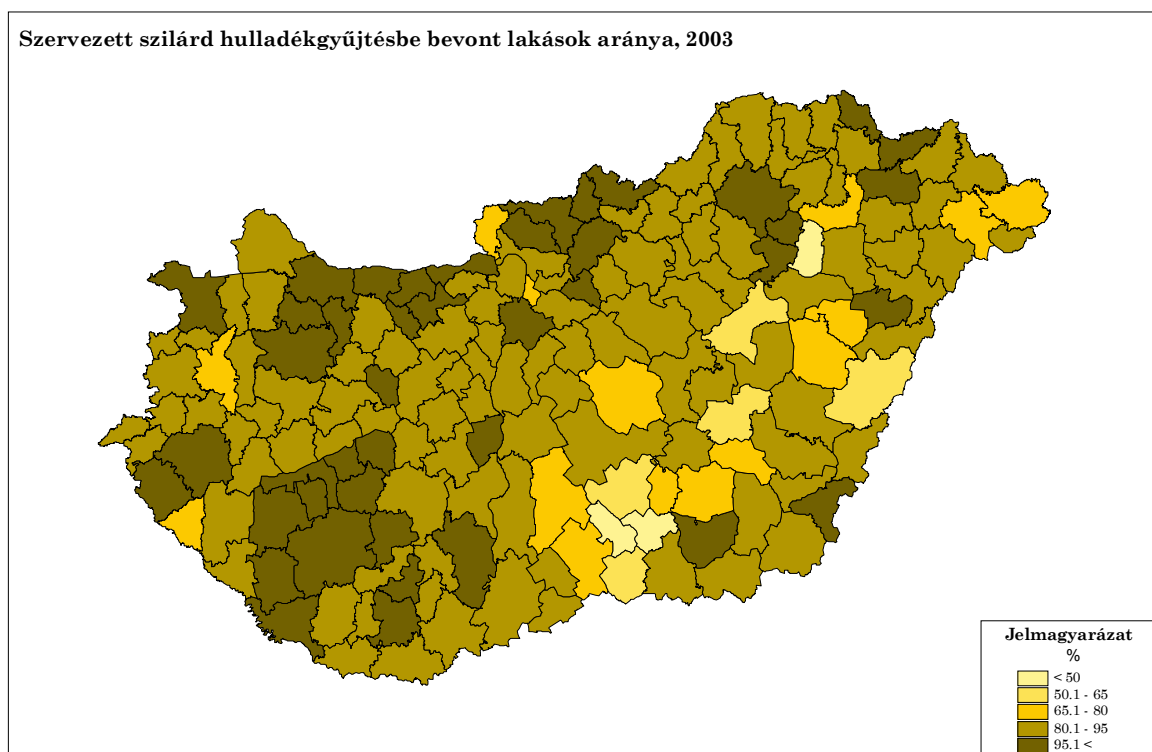
Kistérségi szinten még nagyobb a koncentráció, 1998 óta három agglomerációs kistérségben (Budaörsi, Pilisvörösvári, Ráckevei) több lakás épült, mint egész Észak-Magyarországon, és megközelítőleg annyi, mint a Dél-Dunántúlon. Amíg a Veresegyházi kistérségben minden 5. lakás 1998 után épült, addig a Sellyei kistérségben az időszak során évente átlagosan 8 új lakás épült. Arányaiban a legtöbb új lakás 2002 után is az 50 ezer főnél népesebb nagyvárosokban épült, melyekhez 2004-ben Budapest is felzárkózott.

Az **oktatás** területén a tanulólétszám változása jelentett 2002-höz képest érezhető, mérhető változást. A 2003/04-es tanévben tovább csökkent az óvodások és általános iskolások száma (az 1998-as létszám 85 illetve 93 százaléka). Az általános iskolák tanulólétszáma a népességfogyás által leginkább érintett Dél-Alföldön és Budapesten csökkent leginkább 1998 óta (utóbbiban még így is átlag feletti). Amíg az ország nagy részén a tanulólétszám csökkenése okoz gondot, és vetít előre további iskola-összevonásokat, addig Pest megyében (a főváros agglomerációjában) folyamatos a tanulók létszámának átlag feletti növekedése. A középfokú oktatásban 2003/04-ben a gimnáziumok szerepe tovább növekedett, a szakiskolások létszáma stagnált, és megtorpant a szakközépiskolások számának csökkenése is. A közoktatás minőségét illetően mérhető változás az informatikai infrastruktúrában játszódtott le az eltelt egy évben, 2002-höz képest 2003-ban a korábban is kedvező mutatókkal bíró Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország kivételével minden régióban átlag feletti volt a számítógép-ellátottság növekedése. Az Internethálózat kiépítése a két alföldi régióban volt átlag feletti, így 2003-ban már a Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon volt a legrosszabb a mutató, igaz a közoktatási intézményeknek még itt is 85%-a rendelkezik Internet hozzáféréssel. Az oktatás legfelső szintjén töretlen a hallgatói létszám növekedése, 2002/03-as tanévhez képest további 27 ezerrel nőtt a felsőoktatási hallgatók létszáma. A hallgatók fele tanul nappali tagozaton, utóbbiaknak változatlanul 45 %-a közép-magyarországon.

3. KÖRNYEZETVÉDELEM

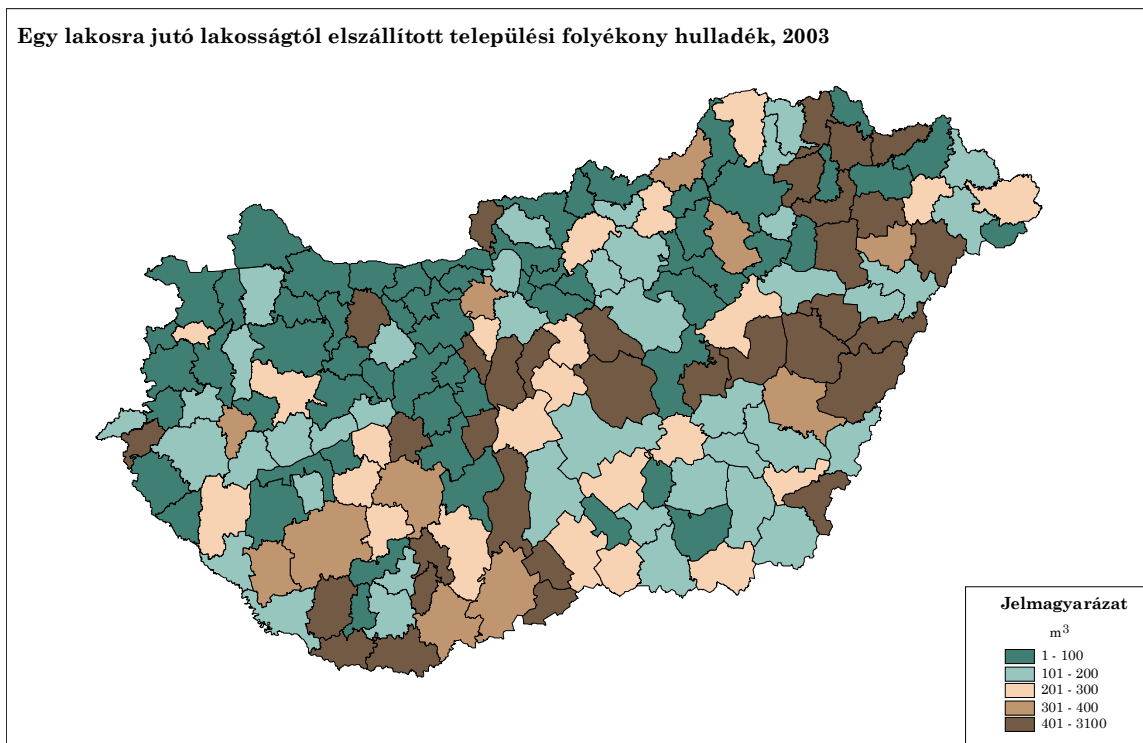
A környezetben lejátszódó folyamatok területi vizsgálata azokkal a részekkel egészült ki, ahol az adatgyűjtés sajátosságai miatt nem álltak rendelkezésre 2003-as adatok. Ilyen felülvizsgált területek a települési szilárd és folyékony hulladékgazdálkodás, valamint a képződött veszélyes hulladék mennyiségének alakulása. A területhasználatot befolyásoló fontos jogszabályok születtek 2004-ben a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területek besorolásáról, valamint az Európai Unió Magyarországon található közösségi jelentőségű madárvédelmi és természetmegőrzési élőhelyeinek kijelöléséről és védelméről, ezért ezek térképi és leíró részeivel is bővült a fejezet.

A **települési szilárd hulladékgyűjtésbe** bevont lakások száma 2003-ra meghaladta a 91%-ot, azaz 1998-hoz képest több mint 10%-kal emelkedett az ellátott lakások aránya, köszönhetően a korszerű hulladékgazdálkodási rendszerek elterjedésének és a települési és regionális hulladékgazdálkodás tervekkel is alátámasztott fejlesztésének. Az ellátottságban jelentős területi átrendeződés nem történt, de 2003-ban már csak 3 kistérségben nem éri el a közszolgáltatásba kapcsolt lakások aránya az 50%-ot (Kiskunmajsai, Kisteleki és Polgári kistérség), míg a kistérségek felében az országos átlagot meghaladó a települési szilárd hulladékszállításba kapcsolt lakások aránya. A Dél-Dunántúlon, Nyugat-Dunántúlon, Nógrád megyében, a Balaton térségében és Miskolc környékén egy év alatt is jelentősen javultak a mutatók. A bekapcsolt lakások arányának növekedése mellett az összes begyűjtött települési szilárd hulladék mennyisége 2003-ra 3,8 millió tonnára csökkent, így az egy főre jutó mennyiség 377,5 kg-ra csökkent, ami azonban részben az adatgyűjtés korszerűsödésének és pontosabbá válásának is köszönhető.

A lakossági **folyékony hulladékgyűjtés** területi különbségei változatlanul szoros korrelációban vannak a szennyvíz-csatornázottság kiépítettségével. Az ország csatornával leginkább ellátott térségeiből (Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl, valamint a nagyvárosi központtal rendelkező kistérségek) szállítják el fajlagosan a legkevesebb folyékony

hulladékot a szolgáltatók. Az elmúlt évek hazai és európai forrásokból finanszírozott és elkészült szennyvíz-csatorna beruházásai eredményeként 6,5 százalékkal csökkent az elszállított lakossági folyékony hulladék mennyisége, ami 1998-ban 2 551 ezer m³ volt, míg 2003-ban 2 385 ezer m³. Az összes elszállított települési folyékony hulladék mennyisége 1998-ban 5 723 ezer m³ volt, ez 10,3 %-al csökkent 2003-ra, amikor az összes elszállított mennyiség 5 133 ezer m³ volt. A térségek közül leginkább a határmenti térségekben, a Duna-völgyében és a Balaton környékén mutatható ki látványos csökkenés az elszállított folyékony hulladék mennyiségében a határmenti PHARE programok, az ISPA program által és a hazai forrásokból támogatott szennyvízcsatorna beruházásoknak köszönhetően.

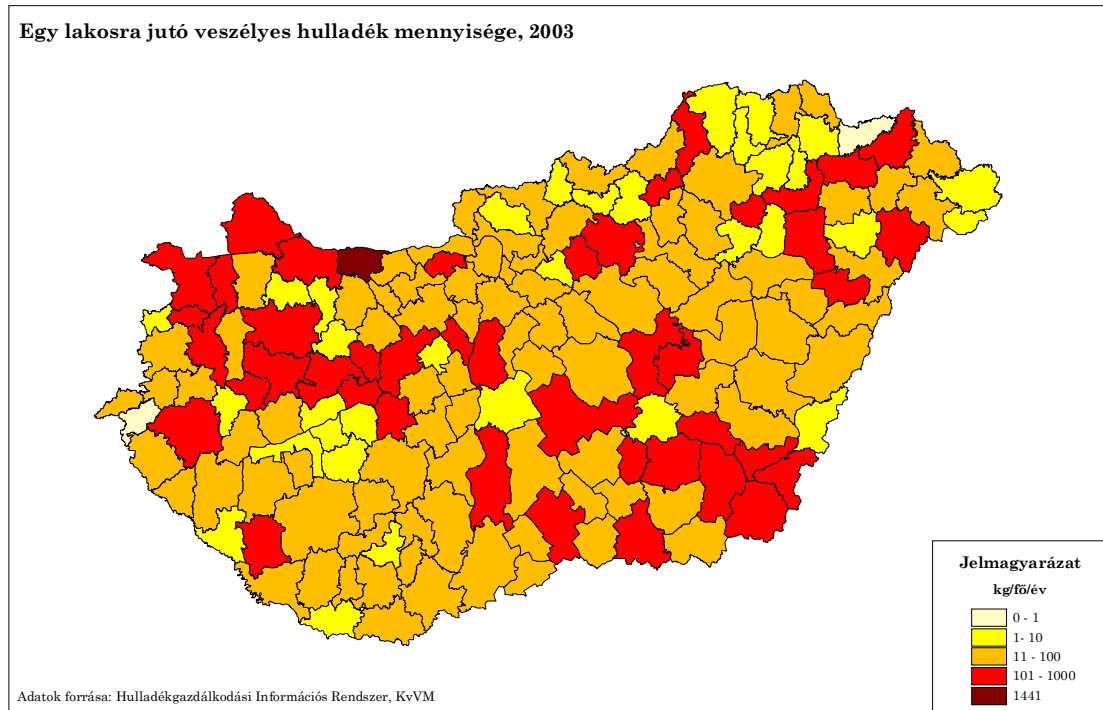

A keletkezett **veszélyes hulladékok** mennyisége országosan 1998 óta folyamatosan csökkent. 2002-től változott a veszélyességi osztályba sorolás rendszere, aminek köszönhetően a vörösizap kikerült a veszélyes hulladékok közül. Ennek is köszönhető, hogy 2002-ben már csupán 1,8 millió tonna veszélyes hulladékot tartottak nyilván. Ehhez képest azonban jelentős előrelépés, hogy 2003-ban már csak 1,2 millió tonna veszélyes hulladék képződött, ami a legnagyobb veszélyes hulladékprodukciónú nehézipari vállalatok további korszerűsödésének, a környezetirányítási rendszerek elterjedésének, valamint a korszerű, tisztább technológiák alkalmazásának az eredménye.

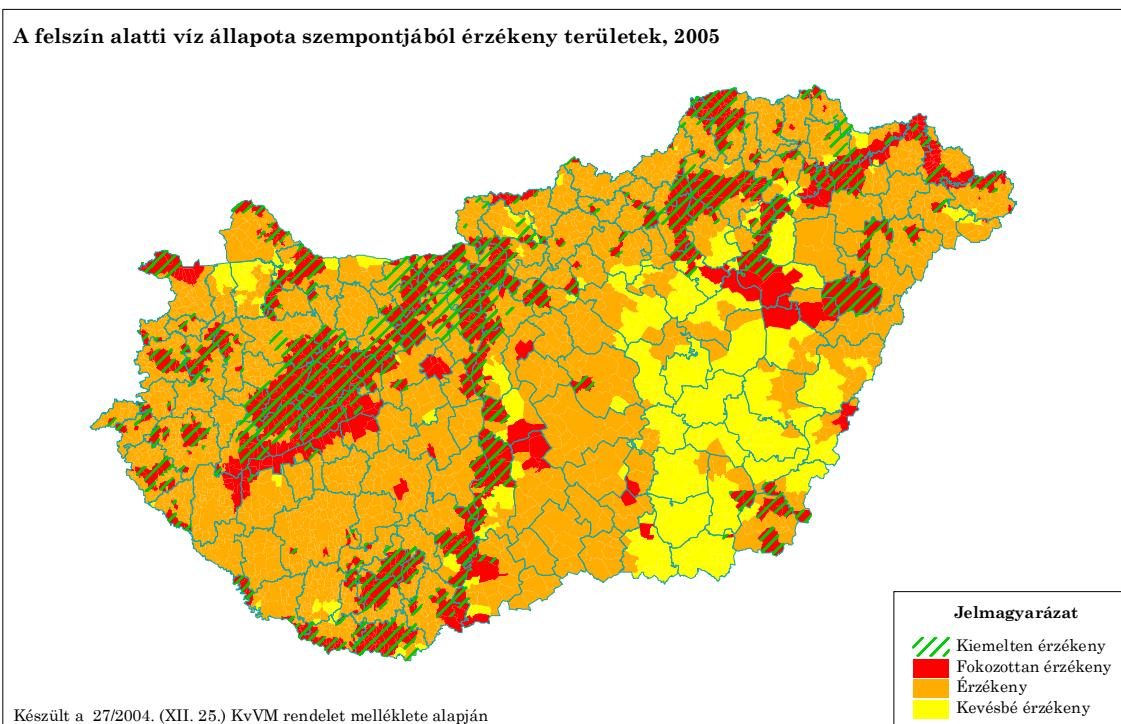
A legtöbb veszélyes hulladék 2003-ban a budapesti kistérségben keletkezett, míg a legnagyobb ártrendeződés a vörösizap átminősítése miatt történt. Az évtizedekig vezető ajkai kistérség a 44. helyre esett vissza a kistérségi rangsorban, és nagyrészt az átminősítésnek köszönhető, hogy a 2001-ben még a legtöbb veszélyes hulladékkal rendelkező oroszlányi és a tatabányai kistérség veszélyes hulladék mutatói is nagyot javultak, és 2003-ban már csak a 83. illetve 48. helyen szerepeltek a kistérségi rangsorban. A legkevesebb veszélyes hulladék az Őriszentpéteri, Csengeri és Bodrogközi kistérségben keletkezett 2003-ban.

Az egy főre jutó veszélyes hulladék mennyisége 2003-ban a komáromi kistérségben volt a legtöbb, ahol a MOL a legnagyobb kibocsátó. Ezt követi a kalocsai, a hatvani, a belpátfalvi és a dorogi kistérség. Az Alföldön és a Kisalföldön továbbra is számottevő a mezőgazdasági

és élelmiszeripari (főként húsipari, konzervipari) eredetű, valamint az állati fehérje feldolgozásból származó veszélyes hulladékok aránya. A Balaton térségében a Balatonalmádi kistérségben a vegyipari veszélyes hulladékok számottevőek. A nagyvárosi kistérségek közül 2003-ban a győriben legnagyobb az egy főre jutó veszélyes hulladék mennyisége, ahol élelmiszeripari és gépipari hulladékok keletkeztek a legnagyobb arányban.

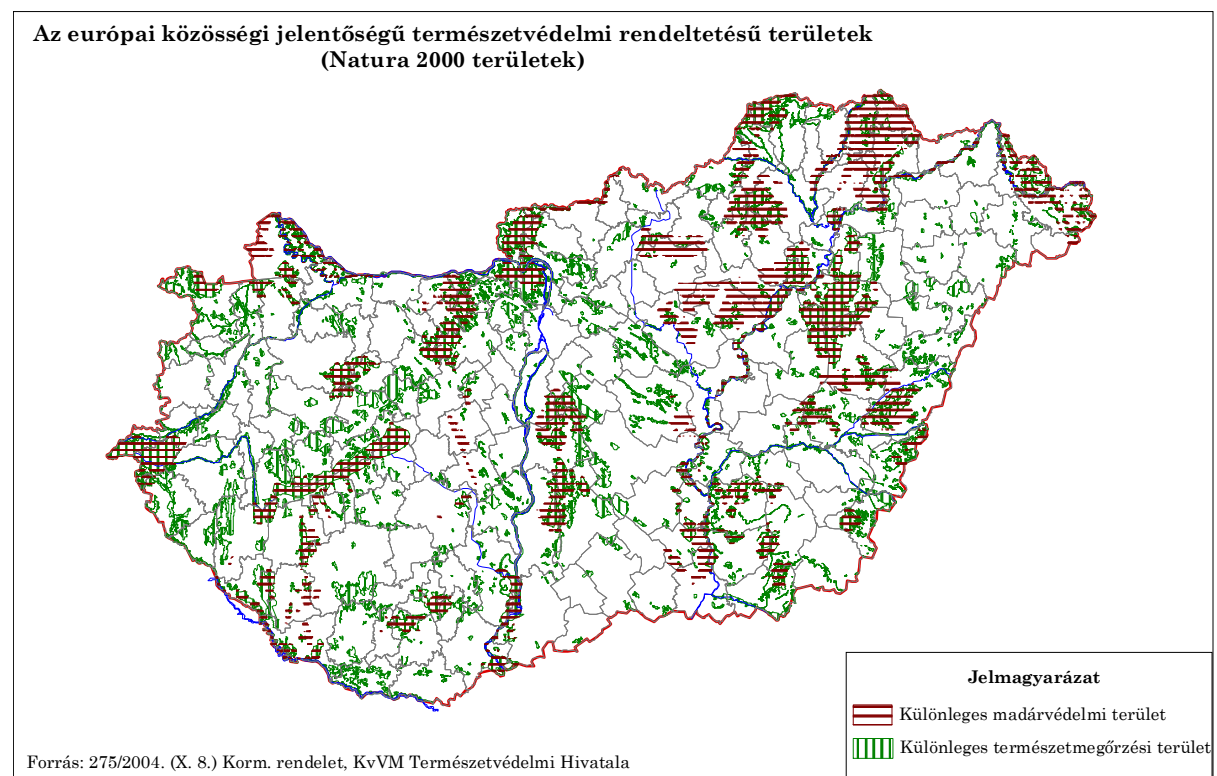

Megtörtént a **felszín alatti vizek** minőségét érintő tevékenységekkel összefüggő egyes feladatokról szóló 33/2000. (III. 17.) Kormány rendelet módosítása a 27/2004. (XII. 25.) KvVM rendelettel, melynek részeként a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken levő települések besorolását is felülvizsgálták.

A 2005. január 1-től érvényben lévő szabályozás szerint a legveszélyeztetettebb térségek esetében nem történt változás, azonban a rendelet bevezette a kiemelten érzékeny területtel rendelkező település fogalmát, ahol nem az egész településre vonatkoznak szigorúbb előírások, csak arra a településrészre, amely különösen veszélyeztetett.

2004-ben az Európai Unió madárvédelmi és élőhelyvédelmi irányelve alapján a 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelettel a Magyar Kormány kihirdette az 55 különleges madárvédelmi területet és 467 különleges természetmegőrzési területet magába foglaló Magyarországon található **európai közösségi jelentőségű területet**. A magyarországi Natura 2000 hálózat egy újabb eszközt jelent az értékes természeti értékek megőrzésére. A rendelet célja az, hogy biztosítsa Magyarországon a különböző típusú közösségi szempontból jelentős természeti értékekkel rendelkező területeken a természetközeli állapotok fenntartását, a kíméletes gazdálkodási módok kialakítását vagy ezek folytatását. E területek kijelölése alapvetően megváltoztatta a területi védettség alá került hazai természeti területek nagyságát és jellegét. Az EU közösségi jelentőségű területeiként kijelölt Natura 2000 területek és a magyar védett természeti területek már az ország területének 20,6%-át fedik le. Olyan térségek kerültek védettség alá, amelyek a gazdálkodás színtereiként ökológiai funkciójuk mellett gazdasági potenciállal is rendelkeznek.

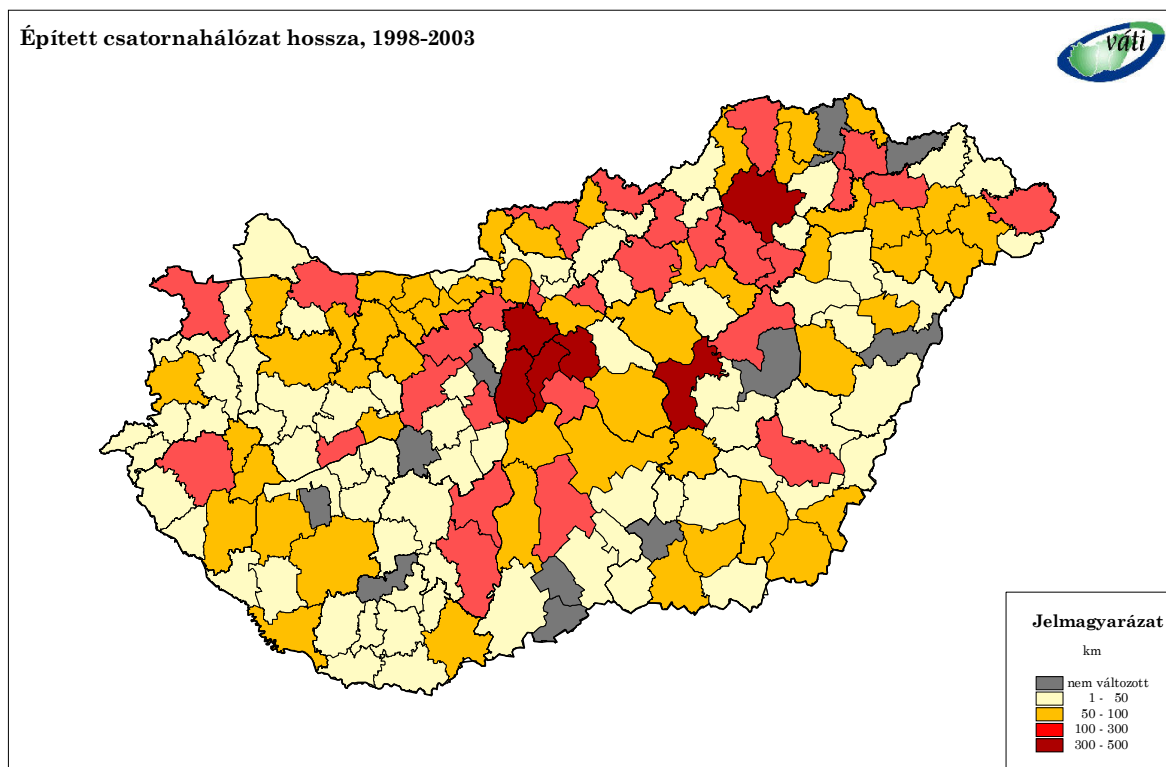

4. MŰSZAKI INFRASTRUKTÚRA

A műszaki infrastruktúra fejlesztés kapcsán végbemenő területi folyamatok gyorsan változhatnak és változnak is. Ezért célszerű ezeket a folyamatokat évente vizsgálni és értékelni annak ellenére, hogy van olyan szegmens, melyben a társadalmat vagy a gazdaságot, környezetet befolyásoló hatások csak közvetve és hosszabb távon mérhetőek. A fejlesztések jelentős hányada azonban azonnal számszerűsíthető, ábrázolható.

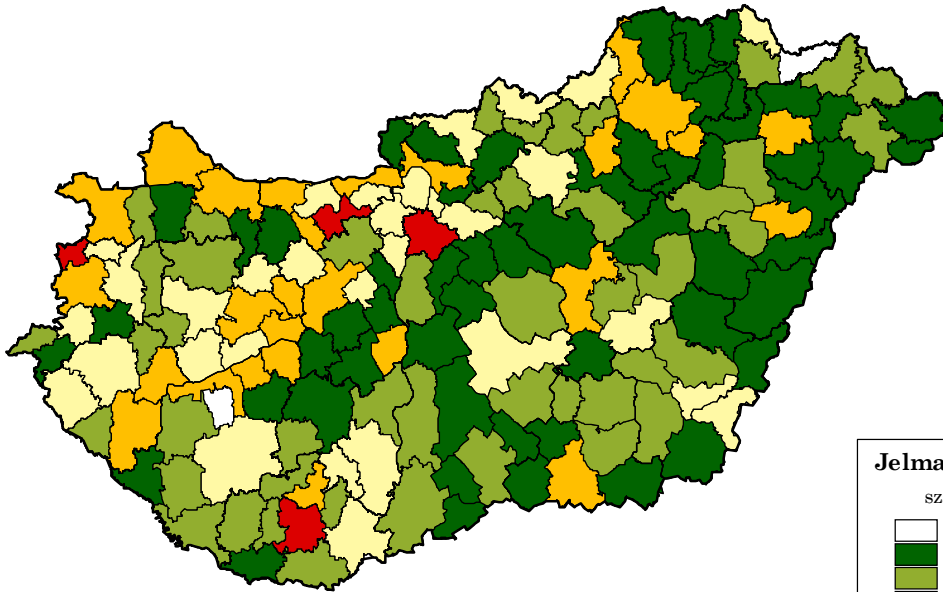
Az ország műszaki infrastruktúra ellátottsága számottevően javult az elmúlt évek fejlesztéseinek hatásaként. Természetesen továbbra is vannak elmaradások, de az ivóvízellátásban, energiaellátásban fennálló korábbi hátrányok jelentősen csökkentek. Továbbra is probléma azonban a nagyvárosok nem kielégítő szennyvízkezelése, a települések egy részének ún. lakhatósága.

A kilencvenes évek végére a települések vezetékes ivóvízzel történő ellátása teljes körűvé vált. Ezzel egy időben elkezdődött a települési **szennyvízcsatorna-hálózatok** kiépítése, melyek elmaradása jelentékeny volt ebben az időben. 1998-tól a szennyvízgyűjtő csatornahálózat hossza közel 60 %-kal emelkedett, s 2003-ra elérte a 8500 km-t. 1998 és 2003 között területileg a legnagyobb fejlesztések a fővárosban, a budapesti agglomeráció déli, dél-keleti kistérségeiben (Ráckevei, Gyáli, Monori), a Miskolci és a Szolnoki kistérségekben valósultak meg. Az ország térségeinek 90 %-ában megindultak a fejlesztések, csupán két kistérsége maradt az országnak (Lengyeltóti, Bodrogi), ahol továbbra sincs csatorna egyik településen sem.

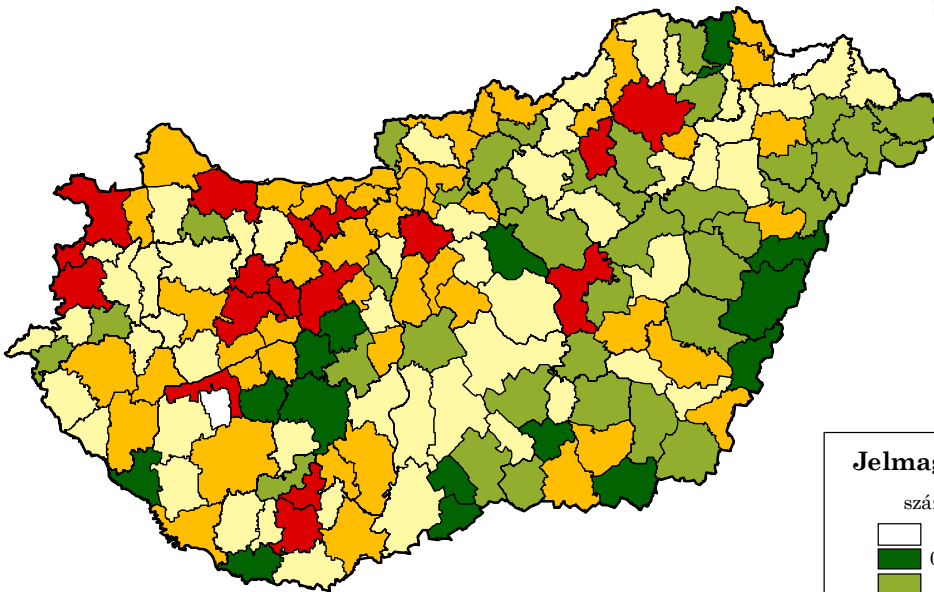

Az elmúlt években kezdődött beruházások egyelőre nem váltották be maradéktalanul az elképzeléseket. Annak ellenére, hogy jelentős összegeket fordítottak a települések csatornázására, feltehetően a jelentős közüzemi díjak miatt, a lakosság jelentős része nem köti rá a hálózatra háztartását. Ezt megpróbálják önkormányzati szabályozással javítani, az ún. talajterhelési díjfokozatos bevezetésével, ezáltal ösztönözve a lakosságot a csatornahálózat használatára.

Csatornahálózatba kötött lakások aránya, 1998

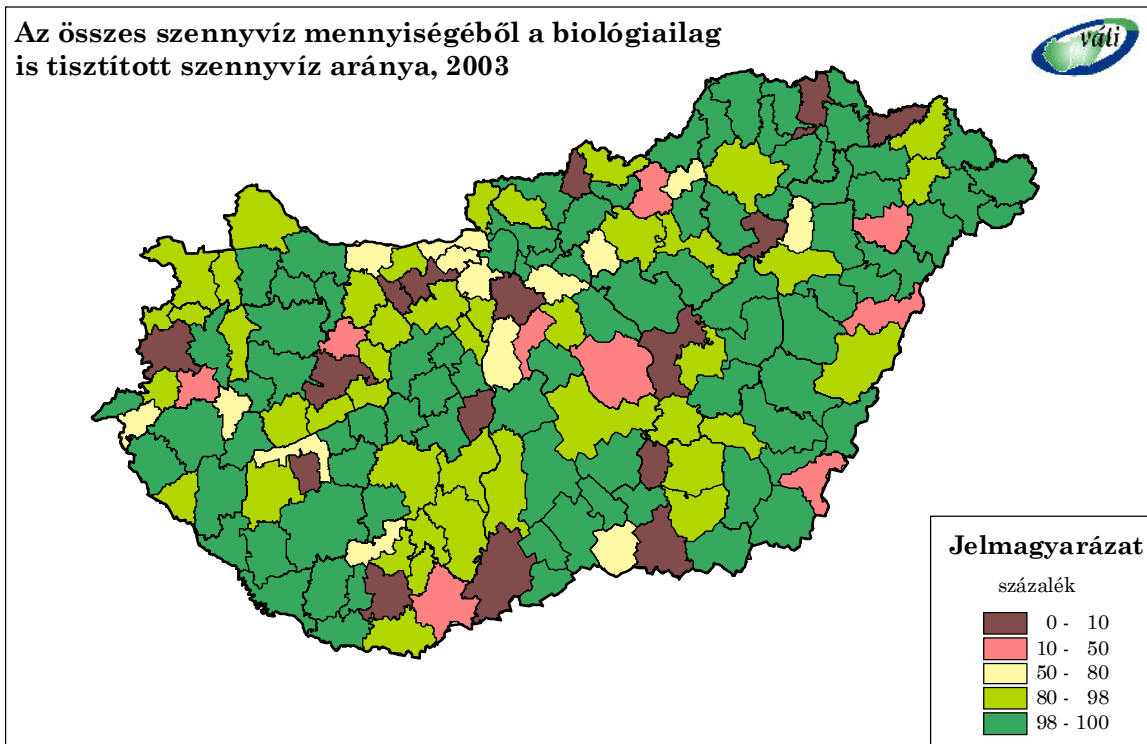

Csatornahálózatba kötött lakások aránya, 2003

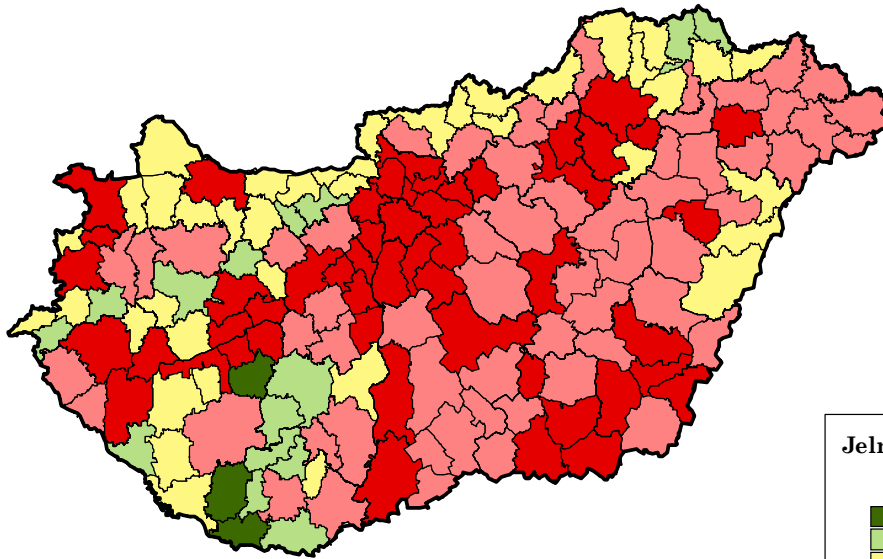
Mindezek ellenére jelentősen javult országosan a csatornahálózatba kötött lakások aránya. A Dunántúl északi részén szinte mindenhol eléri, vagy meghaladja az 50 %-ot, a keleti országrészben csupán a Szolnoki, Miskolci, Egeri kistérségekben 75 % feletti ez az arány, de itt is jelentős javulás következett be. Mivel az ivóvízhálózatba kötött lakások aránya gyakorlatilag teljes körűnek tekinthető, a csatornázottsági érték mutatja a közműhálózat nyitottságát is. A jelentős fejlesztések ellenére még mindig van 17 kistérsége az országnak, melyekben a lakások bekötési aránya nem éri el a 15 %-ot sem.

A településeken keletkezett szennyvíz mennyisége az elmúlt években némileg csökkent. Legnagyobb probléma a **szennyvíztisztítás** minőségi feltételeinek megteremtése, a biológia tisztítás minél magasabb hányadú megvalósítása. 1998 és 2003 között ezen a téren is jelentős javulás történt, a hazai kistérségek 57 %-ában csaknem teljes körűen, biológiailag is tisztítják a keletkező szennyvizet. Azonban a kistérségek 15 %-ában ez az arány nem éri el az 50 %-ot sem. Legnagyobb probléma, hogy a megyeszékhelyek jelentékeny részében, illetve a fővárosban minimális mértékű a biológiailag is tisztított szennyvizek aránya, jelenleg még a 10 %-ot sem éri el. Hasonló a helyzet többek között Szegeden, Szolnokon, Salgótarjánban, Pécsen és Szombathelyen is. A falusias térségekben kedvező a kép, az ország $\frac{3}{4}$ -én a keletkező szennyvíz teljes mértékben átesik biológiai tisztításon is. Területi koncentráció nem figyelhető meg, vagyis az ország minden részén található ezen a téren fejlett és fejletlen kistérség egyaránt.

A települési ivóvízellátás és szennyvízkezelés mellett a lakosság **vezetékes gázzal történő ellátása** volt a '90-es évek fő fejlesztési területe. A gázellátás területi eloszlása fordított képet mutat, mint általában a többi infrastruktúra, vagyis a keleti országrész (főként az alföldi kistérségek) vezetékes gázzal való ellátása teljes körű, a háztartási ellátottság pedig többnyire meghaladja a 60 %-ot, a Dél-Alföldi régió nagyobbik részén pedig még a 80 %-ot is. A dunántúli régiók elmaradása jelentős, mert bár a települések bekötése az országos gázhálózatba napjainkra többnyire megoldottá vált, a háztartások rákötése még jelentős lemaradásban van. Ez utóbbi érték a Tatabányai, Szigetvári és Sellyei kistérségekben nem éri el a 20 %-ot, a Dunántúl nagy részén pedig kb. 50 %-os.

Gázhálózatba kötött háztartások aránya, 2003

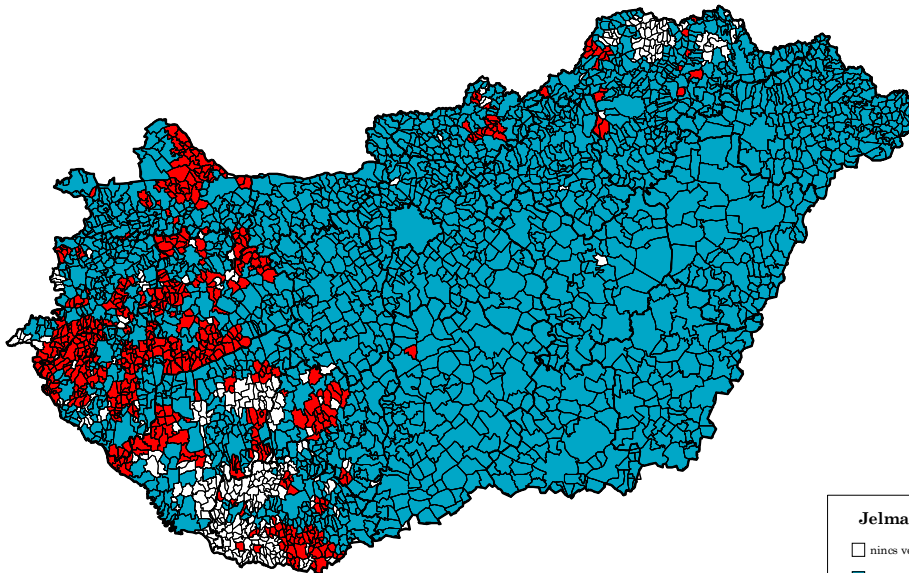
Jelmagyarázat

százalék

■	5 - 20
■	20 - 40
■	40 - 60
■	60 - 80
■	80 - 100

Mivel az alföldi kistérségek gázellátása a '90-es évek elején, közepén megoldottá vált, 1998 és 2003 között a háztartási bekötések esetében a legnagyobb arányú fejlesztések a dunántúli kistérségekben (főként Győr-Moson-Sopron, illetve Zala megyékben) történtek általában 10-30 %-os, helyenként 50 %-os mértékben (az Alföldön a növekedés mértéke rendszerint 15 % alatt maradt).

A vezetékes gázellátás alakulása, 1998-2003

Jelmagyarázat

□	nincs vezetékes gáz
■	1998-ig bekötött település
■	1998 és 2003 között bekötött település

Az alföldi települések közül egyedül a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszabő az, ahol a mai napig sincsen vezetékes gáz, egyébként a térség ellátottsága teljes körű. Az elmúlt években éppen ezért főként a Dunántúl aprófalvas térségeire tevődött át a fejlesztési hangsúly, aminek

eredményeképpen mára a Dunántúl északi fele teljes mértékben ellátottá vált, a Dél-Dunántúlon viszont még mindig jelentősek a „fehér foltok”.